

teges közérzésekkel; pszichikai tekintetben típusa azoknak, kiknek értelmi és érzelmi világában állandóan egyensúly hiánya van. Mint ilyennek hajlama van átmenetileg jelentkező elnezavarra, de ez például 1856-ban teljesen lezajlott. Ha a politikai viszonyok kedvezőek lettek volna s az elmekórtani kezeles fejlettebb, Széchenyi mint *elmezavarából*, de nem *ideggyengességéből* teljesen fölgyógyult elhagyhatta, s bizonyára el is hagyta volna a döblingi intézetet. Ezzel azonban nem lett volna kizárva az a tragikus vég, melyet a végzetes házkutatás előidézett. Széchenyi lelki alkata mintegy zálogát hordta magában az örökös halálnak s ez más alkalmakkal is bekövetkezhetett volna. Egész életének szüntelen testi szenvedései és lelki vergődései igazolják naplóbéli följegyzését: „Nehezebb élni, mint meghalni.“ Életében oly sűrűn váltakozó lehangoltságok és emelkedettségek bizonyos időszakos színezetet adnak lelki világának; ide tartozik fáradhatatlan tettvágya, alapítási szenvedélye; viszont gondolatainak merészsége, nagysága, kedélyvilágának szenvedélyessége és mélysége azt bizonyítják, hogy lelki alkata szerint keverék-típus volt.

Schaffer Károlynak ez a szakvéleménye elosztatja az eddig elterjedt hibás és hamis fogalmakat Széchenyi idegrendszerének élet- és kórtani felfogásában. Mintaszerű példája egy évtizedekkel utóbb végezett elmevizsgálatnak, mely határozott eredményre jutott. Értekezése végén a tudós szerző ígéretet tesz, hogy a nagy ember idegéletének részletes magánrajzát fogja adni; ez azonban csak akkor lesz megvalósítható, ha a készülő nagy Széchenyi-kiadás minden iratát, különösen teljes naplóját fogja közzéadni.

Tolnai Vilmos.

Regényfordítások. *Charles Reade* csaknem egészen új író a magyar közönségnek. Most remek köntösben jelent meg legnagyobbzabású munkája, közel ezerkétszáz oldalon, két kötetben: *Oltár és tűzhely (Genius)*. A napokban már ötvenezer koronán felül hirdették az ujdonságok közt. Megérdemelte-e a sok költséget, a rengeteg fordítói munkát? Reade nem jelent fejezetet az angol regény

történetében; átmeneti kor írója s epigonok közül bukkan fel; némelek Dickens-tanítványának tartják, bár puritán erkölcsén s bőbeszédűségén kívül alig emlékeztet benne valami a nagy mesterre. Vagy minden nagy könyv sorra került már, s a kiadók a kisebb nagyságok dolgaihoz nyúlnak, mert fordítani csak kell, sőt egy idegen mindig többet nyom nálunk, mint nem kisebb eredeti tehetségeink? A kétkötetes regényóriás papírjából öt-hat magyar könyv is kitellett volna. S ami Reade értékét illeti, minden érdekessége mellett azoknak lesz igazán kedves tanulmány, akik angolul úgyis tudnak.

annyi bizonyos, hogy Reade, noha nem lángész, mindenesetre figyelemreméltó, szorgalmas író. S ha már egy kiadónk jóvoltából megjelent, nem lesz haszontalan, ha bővebben foglalkozunk vele.

A középkorban játszó regény meseje különben soványabb, mint hinnők. Gerard és Margaret, egy holland fiú és egy holland leány, szeretik egymást. Akadályok támadnak; ellenségük a polgármester, aki a leány birtokát bitorolja, s a fiú két testvére, kik vetélytársuktól akarának szabadulni majdan, az örökség szétosztásakor. Gerardot a házasság küszöbéről űzik el rosszakarói; Hollandián, Németországon, Burgundián, Franciaországon át Itáliába megy calligrafusnak, festőnek, hogy mint híres ember térjen vissza. Margaret hűségesen várja kis fiával. De végzetes csapást mér rájuk egy hamis levél: ellenségeik Margaret halálhírét költik. Ez osztja két részre a könyvet. Amott az oltár, emitt a tűzhely. A fiú mint szerzetes jön haza. Mikor megtudja a valót, az oltár és tűzhely harcra kél benne, s az oltár győz.

Epizódok hegyességig torlódo rétegein keresztül úgy csörgödez ez a mese, mint valami sekély patakocská. Inkább a föld alatt bujkál, váratlanul bukkan fel, hogy újra nyomát veszítsük. Reade epizódokkal tölti ki a hézagokat, rengeteg apparátussal dolgozik s egész circuszt hajt fel, mely mellett Buffalo menaszériája hitvány kisvárosi báb-színház. Gerard a félvilágot bevándorolja, s egyre nő ellenségeinek, barátainak száma. A középkori ember és állatvilág fémjelzett példányai ki-

sérik nyomon. Vad katonák, leopárdok, vérebek, medvék, haramiák, hercegek, hercegnők, papok, koldusok, törpék, zarándokok, orgyilkosok, lézengő ritterek, szörnyeteg korcsmárosok, akasztott emberek keresztjezik útját. Bejut a pápához is s mint hű szerelmes, kikoszaraz egy hisztérikus hercegnőt. Szinte tündéri hatalom vezeti és óvja. Mert mindig boldogul, s csak a szerelem lesz Achilles sarkává. Szédületes módon lejut börtönéből, s a rablók-bagolyvárából úgy ugrik a szélmalom szárnyára, onnét a földre, mint egy modern léghintás. Társának, a burgundi Denysnek segítségével egész csapat haramiát ver szét. Ezek a jelenetek a vadromantika görögtüzében vonulnak el előttünk. Gerard és Denys rémgénybe illő mézszárlást visznek véghez, mikor fennrekednek a padlásszobában. Az egyik gyilkost nyakon szúrják, székre ültetik; Gerard foszforral keni be s remítővé teszi az arcát. A meredt szemgolyók úgy ragyognak, mint két tüzes golyóbis; a fogak fehéren villognak, az ellentét kedvéért, de a nyelv és a szájpaddás tűzvörösen rémít, a homlokon pedig égő betűkkel ragyog az írás: La Mort. (Halál.) Még a bátor Denys is megremeg, hiszen maga az író is megvallja, hogy talán még sosem esett ilyesmi az emberiség történetében. Aztán megjelenik a holdsugár, s még kísértetiesebb lesz a kép. Az ajtófélfán feltűnik egy újabb rabló keze. Denys céloz és talál: nyilával odaszegzi a kezét az ajtófélfához, s mindjárt le is vágják csuklóban. Újabb rabló jön s halálra rémül a hullá láttán. Őt is lelövik. Most végük van: Denysnek elfogyott a nyílvegyje. Dehogy is. A segítség egy expresszvonat pontosságával megérkezik: vörös fény, fáklák, ragyogó mellpáncélok. Igen, Gerard, a szelíd, szép fiú, a művészjelölt, ilyesmiken megy keresztül. Mintha sárkányvérbe mártották volna, sérthetetlen, éghetetlen. Az olvasó pedig egy ideig rémül, aztán fellélekzik s három-négy kaland után mosolyog. Nem, Gerardnak nem lehet baja.

De egyébként is mesterkelt a mesefűzés. Ha az író meglepetést remél alakjai találkozásából, akkor a legképtelenebb módon is összehozza őket. Ilyenkor valami emberfölötti szímat dolgozik bennük. Viszont két lépésről sem látnak, ha egymás el-

kerülése jelent váratlan fordulatot. Gerard szakállal megy Itáliába s csupasz állal jön haza. Ez még csak elég ok, hogy fel ne ismerjék, bár az írójegyzetben is szükségesnek találja megmagyarázni, hogy mennyire elváltoztatja az arcot, ha az ember olyan szakállt tűntet el, mely sohasem ismert borotvát. Hanem ahogy Gerard mint remete bujkál ismerősei elől, valósággal képtelenség. Nem elég a hangja, mely három év alatt mégsem változtatott sokat; nem elég sok más körülmény, ami ráirányíthatná a figyelmet; nem elég, hogy egy meghalt remete fészkebe veszi be magát s nem érintkezik a környékkel, holott elődje ki-kijárt: mindez Margarethen nem kelt gyanút. Ő, a szerelmes várakozástól izzó nő, akinek máskor olyan jó a szeme, az ösztöne, nem gondol arra, hogy hátha Gerard az az emberkerülő, ki-vált mikor kedvese megérkezéséről kevéssel azelőtt értesül! Nem, az író tovább élehetetlenkedik, s a felismerést végül egy anyajegy teszi elkerülhetelenné.

Reade alakjai beszédjükben sem természetesekek. Amit velük mondatt, mindig értékes, kiérezzük, hogy jelezni akart, középkort, hitet, babonát stb. Csak az a baj, hogy ritkán számol a helyzettel. Hogyan beszél például a kapitány a súlyedő hajó kétségbeesett utasainak? „Meg kell könnyíteni a terhét, dobjatok ki mindent, vagy elsüllyedünk, még mielőtt partot érnénk és elveszítjük azt a kis reményünket az élethez, ami még megmaradt.“ Ilyen méteres dikció még egy vasidegzetű középkori kapitány szájában is mondvacsinálnak tetszik. Az író csinálta, békés szobájában, anélkül, hogy a helyzethez alkalmazkodott volna. De a kapitány még folytatja: „Barátaim, tegnap éjjel, mikor még szép, nagyon is szép idő volt, egy tüzes gömböt láttam a hajó felé közeledni. Ilyenkor, ha két gömb jön, az szerencsét jelent és semmi sem árthat a hajónak utazás közben. Mi, tengerészek, ezeket a tüzes gömböket Castor és Polluxnak nevezzük. De ha Castor jön Pollux nélkül, vagy Pollux Castor nélkül, akkor a hajó halálra van ítélve. Ennélfogva mint jó keresztények, készülődjete a halálra.“ Ez a pár sor jellemző Reade-re. S ha az alakok a veszély pillanataiban ennyit beszélnek, mennyit beszélhetnek

békésebb órákban? Mintha titkos megegyezés volna köztük: most rajtam a sor, aztán ha befejeztem, te folytatod. Ebben a sokszavúságban maga az író jár elől. Mintha ő is egyik alakja lenne a regénynek. Nem elégszük meg azzal, hogy amit szereplői szájába nem adhat, objektíve maga mondja el; folyton előtérbe lép, mint valami rendező, megmetszőlője az olvasót s tájékoztatja — mondhatni — a regény keletkezéséről, haladásáról: Most ezt mondom el, azt majd később; most feltárom, hogy erre vagy arra micsoda hatást tett ez vagy amaz; most nem mondok el semmit: ismeritek az esetet, a személyt, hát képzeljétek magotokat a helyébe. Összefoglalásokat csinál, körülményesen magyaráz, jegyzetekben kardoskodik egy-egy meglepőbb tény valóságúsége mellett, aztán hol a két szerelms, hol pedig a jelen és középkor közt szaladgál, nem bízik olvasója tudásában, bizonyít, hogy ez vagy az ma talán különösnek látszik, de akkor természetes volt, s kifogyhatatlan bőséggel ontja, szinte fitogtatja, amit a korról tud, fontos jelenségektől a legapróbb részletekig. Ezek a latin, görög citátumokkal megtűzdelt részek holmi föliánsnak mutatják a könyvet, mindenesgyűjteménynek, melyből gondosan jegyzett adatkécsék kandiálnak.

Alakjai nehezen bontakoznak ki nagy számuk miatt. Inkább külsejükről, ruházatukról ismerünk rájuk; típusok ezek, nem egyének, egy-egy lelki tulajdonság képviselői s két nagy csoportra oszlanak, jókra és rosszakra. Egy csoporton belül alig van különbség. A polgármester a kapzsiság típusa, s miért jellemezné különösebben az író, mikor a kapzsiságot mindenki ismeri? A két gonosz testvér csak korra más, mint a polgármester. Margaret csak nő mása Gerardnak. Ahol összetett jellemeket rajzolna Reade, rendszeren eltéveszti a vegyítést. túloz, elidomtalánít. Erre a papirosfigurának beillő Catherine, az alapjában jónak, szeszélyesnek, fecsegőnek szánt öregasszony a legjobb példa. Fejlődés alig van: a jókat megpróbáltatások érik, később valahogy révbe jutnak; a rosszak pedig — a regény végén — szinte varázsütesre térnek meg, hullnak porba. Figyedül Gerard megy át nagy változáson, de ez is inkább az

olvasó tudtán kívül történik. Reade, a kifogyhatatlan elbeszélő, és leíró, nem szívesen rajzol lelki válságot s inkább készen, új alakjában mutatja be hősét. Az alakok kora is bizonytalan: fiatalok és öregek. Három esztendőtt évtizedeknek érzünk.

Csoportjelenetek rajzolásához egyáltalán nem ért Reade. Az a jelenet, mikor Gerard berohan szülei házába, a komikummal határos. A szülők éppen vacsorára készülnek, Johanna asszonnyal s a gyerekekkel. Ekkor ront be Gerard. Megátkozta a két testvért, szerencsétlensége okozóit. Az író közben epikus nyugalommal világosít fel, hogy a lendületes átkok korában vagyunk, s Gerard átka teljes, részletes, mérget és pusztulást lehelő, megrendítő volt. Gerard oda dobja a hamis levelet apjának s elrohan. Betoppán Margaret, Johanna férjével együtt. Boldog, hogy nem ömlött vér. Az apa meg akarja ölni a két fiút, de azok elmenekülnek. „Úgy szaladtak, mint a nyulak.“ Végül lecsendesülnek s meghívják a vendégeket vacsorára, hogy csorba ne essék vendégszeretükön. „Óh, a derék, egyszerű, régi vendégszerető teremtések!“ — sóhajt fel az író. De a vendégek nem mernek a megátkozott ételhez nyúlni. „Erről igazán megfélekedtem“ — mentegetőzik az apa.

Íme egy összepréslét jelenet, alig három oldalon. Nagy fordulatok ilyen csomókba vesznek Reade-nél. Nála csak külsőségek, kalandok, leírások kapnak egész kis kötetre való papirost.

A véletlen nagy szerepet játszik az epizódokban s a főhős életét is az szabályozza. Gerard világias gondolkodású, nem akar pap lenni s hogy mégis az lesz, egy hamis levél az oka. Mennyivel szebben festi Gárdonyi a szükségyszerű metamorfózt az Isten rajbaiban! Igaz, hogy Gerard csakugyan holtak hiszi kedvesét, s érthető meghasonlása, megtérése, de az is természetes, ha annyi képtelen epizód után a regény gerince, lelke sokat veszít erejéből az olvasó előtt. Érezzük, hogy a romantikus író egy nehezebb feladattól riadt vissza s külső eszközhöz nyúl, mikor hőseben belső változást akar véghezvinni. Reade-ben itt is a mesegyártó szólal meg, el is árulja magát egy helyt, mikor Gerard és Margaret vergődéséről önelégülten így nyilatkozik:

„Összegezve a főbb vonásokat, legjobb hitem szerint ez a helyzet páratlan volt a maga nemében“. S meg is teremtí ezt a páratlan helyzetet, hogy két világot, a középkori romantika dualizmusát bemutathassa.

Csoda-e, ha humora sem érvényesülhet igazán s az elbeszélő, a történetíró és az archeologus nyelvéből kevert előadás tudálékos szint ad a könyvnek? Csoda-e, ha ezt a hosszú regényt minden lelkiismeretes olvasás ellenére hamar elfelejtjük s csak mozaikdarabjaira emlékezünk vissza? Rengeteg adatot, sok kincset ragad az elbeszélés sodra; valami örökké folyó anyag ez, legkülönbözőbb vegyületben, anélkül, hogy egységgé szilárdulna bennünk. A regény az adatgyűjtés utolsó stádiumát mutatja. Igazi művész ott kezd a kidolgozást, ahol Reade már be is fejezte.

Pedig mennyi részletszépséggel tud gyönyörködtetni! Hány pompás pillanatsfelvételt találunk! A középkori cipőkereskedő, kihez szinte lehetetlen bejutni, eleven rajz. A plébános kannibáli elbeszélése frappáns erővel hat, valamint a kuruzsló orvos, Molière Pancráciusának édestestvére, aki kauterizálni akarja Gerardot. Fra Colonna, amint a pogányság dicséretét zengi, előttünk áll. S a világ legszebb szonettjét lehetne írni a süllyedő hajóról, melyen, a végső veszélyben, a rémült utasok közt, Tereza, a római asszony békésen szoptatja csecsemőjét. A szóáradatból apróbb, finoman ötvözött képek is telnek, annyira újak, szabatosak és szemléltetőek, mintha nem is a körülményes Reade-et hallanók. Egy kis eldugott ajtót az erődítés sebezhető pontjának nevez; a tűz úgy üvölt, mint a prédára ugró oroszlán. S Gerard szerzetes alakja talán sehosem villan fel olyan élesen, mint amikor vándorfreskónak nevezi a szerző.

Reade regényében ezek a felbukkanó pillanatnyi szépségek, pompás leírások, kortörténeti adatok kárpótolnak az egész munka mozaik voltáért, a mese silányságáért, lélektani fogyatkozásaiért. Ritkán találunk könyvet, melyben modern és középkori hang, képtelen naivság és komoly tudás, realizmus és szabadjára eresztett romantika olyan tarka összevisszaságban keverednek.

A fordítás nehéz munkáját *Király*

György és Mikes Lajos végezték, még pedig nagy szeretettel és igazi művészettel. *Tóth Arpád* lelkes előszót írt a könyvhöz.

F. Marion Crawford amerikai író regénye, *A bizánci rabszolgálmány* (*Genius*) szintén a középkorban játszódik. Crawford csaknem minden tekintetben ellentéte Reade-nek. Kimerít, szabatos, biztos kézzel formálja alakjait s egészséges, erős gerincet ad egy több szálból font mesének. Kevés alakkal dolgozik, de a legkisebb is él, a két szerelimestől kezdve a legutolsó rabszolgálmányig. Megvan benne a művészi erő, hogy pár szóval sajátossá, egyénivé tegye alakjait, s ezek mindvégig következetesek is önmagukhoz. Nagy tudása nem pepecselésben merül ki, hanem személyeinek eleven beszédéből s a milióból sugárik elő. A széles esetvonalókkal megrajzolt regényben, néhány alakon keresztül, az egész Kelet föl-táru előttünk: trónért versengő apák és fiúk, hatalomra vágyó idegének s a török veszedelem. Crawford kiváló elbeszélő; kifogástalan, mondhatni nemesen előkelő stílusa van. S bár középkori tárgyat dolgoz fel, esz-közeiben mindvégig modern marad. Míg Reade archaizálása széthulló részletekbe vész, s maga a kor csak töredékesen érvényesül, Crawford adathajszolás nélkül is egységes képet fest, középkori levegőt teremt s eltalálja a korszerűség látszatát. Reade elvonatkozottabb lélek, kothurnusban jár, el-elesapong; Crawford szilárd talajon áll, de költő is, mert amellett, hogy egy száraz matematikus pontosságával dolgozik, meg tudja dobogtatni a szívet, álomba, illuziókba ringat s őszinte örömet fakaszt.

Pogány Kázmér kitűnően fordította s dolgozta át a könyvet a tanulóifjúságnak. Magvas előszava az északamerikai irodalomról nyújt áttekintést.

Komoly irodalmi jelenség Flaubert nagy önvallomásának, *Szent Antal megkísértetésének* fordítása (*Genius*). Sokat vitatott könyv, Flaubertnek legkedvesebb témája, melyen közel húsz esztendeig dolgozott. Makacs hévvel tér vissza hozzá újra meg újra, nagy tanulmányokat vé-

gez, egyházatyákat böngész s lázas elvonatkozottságában három változatban veti ki magából. Ebben a munkában, ifjúsága forrongó romantizmusától az érett művész öntudatosságáig nagy haladást mutat ugyan, de végzetes hibája mindvégig megmarad: meglefedkezett róla, hogy embereknek ír. Nem csoda, ha már az első stációnál keserű csalódás éri. Unalmasnak találják, misztikus ködbe veszőnek; végtelenül lehangolóan hatott a lidércként rémítő flauberti nihilizmus, mely a káprázatos színpompa közt bujkál: minden semmiség, értékét vesztí egykor s a jövő generáció már csak nevet rajtunk. Nehéz, sőt kínos olvasmány a *Tentation* ma is, pedig azóta végtelen távlatok nyíltak az irodalomban. Teljesen játékszerei vagyunk az író féktelen, beteg fantáziájának s lépten-nyomon érezzük, hogy titokzatos irodalmi sphynx előtt állunk. A *Tentation* azok közé a könyvek közé tartozik, melyeket csak sejt és többé-kevésbé megérez a hozzáhangolt lélek, de igazán megérteni nem tud. Annyi bizonyos, hogy a kételkedésnek megdöbbenőbb, hallucinálásában néhol annyira fenséges evangéliumát így még kevesen írták meg a mulandóság megmásíthatatlan törvényének jogán. S ha tárgyának kódos volta miatt a legérzékenyebb elméjű irodalombüvárokat is pártokra osztja, hatalmas nyelvezetével talán a legmagasabb csúcsot jelöli, hová Flaubert feljutott.

Kállay Miklós kimerítő bevezetésben ismerteti a romantikus Flaubert fejlődését s könyve keletkezését. Fordításáról kivételes elismeréssel szólhatunk. Olyan munkát ültetett át, melyet szerzője — éppen a kifejezés korlátolt lehetőségei miatt — csaknem fél életén keresztül hánytvetett magában. Flaubert lázas fantáziája, színeiben duskáló mérhettelen képei teljesen érvényesülnek az ő gazdag szókincsén s költői megértésén át. A könyvnek csakugyan flauberti karaktere van, s nyelve tökéletesre csiszolt, ismétlések nélkül való, új meg új szépségeket teremtő nyelv.

Henri de Régnier könyve: *Aki félt a szerelemtől* (Genius), lírai regény. Költő írta, aki prózában is biztos

kezü művész. Nem nagy portrékat fest, de az a pár vonás, mellyel személyeit élénk állítja, igazi elbeszélő s jellemző tehetségre vall. Pár élő alakot látunk, filisztert, nagystíli parvenüt, holmi középkori kényír modern jelmezében, egy klasszikusan megérezkített női aktot, a szerető szív s az asszonyi élvezetvágy édeskeserű keverékét s köztük a főhőst, az agyonfinomult Marcellt, „a gyámoltalanság, hipochondria, lehetetlen életmód folytán túlhajszolt fiút”. A regény olyan, mint egy finom pasztellkép, bánatos színekkel festett templomi ablak, melyen át a hervadás orgonazúgása szűrődik. Pompás stílusa csupa illatot, líraiságot érzékít meg, s ez a megjelenítő erő még a halott tárgyakba is életet önt. Külső cselekmény helyett valami belső zsi bongás teszi drámaivá a könyvet. Az író finom szövést nyelve szerencsésen érvényesül *Király György* fordításában. *Kállay* Miklós Régnier írói arcképét vázolta.

Zapolska regénye: *Az érintetlen asszony* (Kultúra), nem komoly irodalmi munka, legfőlegbb nyelve figyelemreméltó; de azért érdekes olvasmány egy okból: nő írta s nőről írta. Egy nőíró bizonyára protestálhat a férfírók mintázta nőalakok ellen, túlzottnak, fogyatékosnak találhatják őket s mint nő, jobban bízhat a maga megformálásában. *Zapolska* alakja tüstént elárulja ezt a tendenciát. Pedig ha végiglapozzuk a regényt, inkább csalódást érzünk. A nagy garral induló könyvtől mást vártunk, rávilágítást olyan dolgokra, melyekkel a nőnél számolnunk kell. Reformregényt vártunk, női tiltakozást önző és felületes férfibíráskodás ellen, szükségtelen férfi-illúziók eloszlatását a női lélek helyes megértésének javára. De helyett csak egy női réteg ugyancsak elhibázott áltípusát kaptuk. Fővárosokban, fürdőhelyeken, általában a világ internacionális zugaiban élnek ilyen teremtetések; elegánsak, vagyonosak, önállók; se apjuk, se anyjuk, csupán gáláns körük, lakájuk; túlságosan modern, bár inkább moderneskedő ízlésük, sok felületes ötletük s egyetlen tárgyuk: a férfi. Mert ilyen *Rena*, az érintetlen asszony. Ezer önvájt sebből vérzik, bár maga se

tudja, mi baja. Mindenesetre végzetesen hiszterikus. Tele van ellentmondással, gyűlöli a férfit s mégis csak vele foglalkozik; valóságos üldözési mániában szenved. Szomorú hánykolódásaiban, férfikínzásaiban, bosszantásaiban ő maga szenved legtöbbet, őt magát sajnáljuk legjobban. Teljes fejtelenséggel cselekszik, mint afféle gyökértelen, sehová sem tartozó nő. Háborút indít a férfi-nem ellen s a végén maga esik el, ostobább módon, mint a legutolsó falusi liba. Ha az írónó a hisztéria örültségét akarta bemutatni, úgy ez sikerült. Rena, az érintetlen aszszony, tulajdonképen mégis csak szeret egy férfit. Ez a férfi persze barátónéknak akarja őt, mert nem hisz a házasság szentségében. Nosza, Rena erre is kész. Am a férfi elutasítja: lelkiismerete nem engedi ezt a játékot; ha Renának már lett volna viszonya, gondolkodás nélkül megtenné. S mit tesz Rena? Odadobja magát egy másik udvarlónak, futólag s mint aki egy folyamodványhoz a legfontosabb aktát is megszerezte, beállít az imádott férfihoz. Ez közben (!) mégis csak rájön, nem tudni hogyan, a házaselet idvezítő mivoltára s prédikálni kezd. Rena pedig, akivel fölöslegesen jártatták a bolondját, dühösen faképnél hagyja. Nem, ő ezentúl a magáé lesz. S most már legyen belőle okos az ember!

Az olvasóban, egy sereg összevissza jelenet után, felébred egy józan gondolat: építsetek minden utcasarkon szanatóriumokat s hidegvízgyógyintézetet ideges nők számára. Nem tudom hirtelenében, megvan-e ez a tendencia a regényben. Bizonyára valamelyik mellékmondásban merült el az irodalom és a pornográfia partjai között. Egyetlen, amiben sokszor gyönyörködünk, a regény színes, ötletes, forró nyelve. *Szentmihályi Valéria* pompásan adta vissza, csak sajnáljuk, hogy tehetségét nem komolyabb könyvek fordítására használta fel a *Kultúra*.

Rider Haggard könyve: *A varázsló* (Studium bizománya), teljesen célját tévesztette. Félig a csodák világába visz, félig racionális talajon áll s a kevert légkör legfeljebb mosolyra indítja az olvasót. Az erős

hit mindenben diadalmaskodik — mondja Haggard — s szerinte ezt példázná a regény. Sajnos, nem így van. Igaz, hogy a főhős nagy elszántságú ember, bátor pap, nem fél a vadaktól, a kínhaláltól, csakhogy új hivatelt szerezzen s meg is téríti embereit. Amde ez a térítés a macskák és az egerek meséjét juttatja eszünkbe. Míg azonban a mesében nem akad egerhős, hogy csengőt akasszon a macska nyakába s így ártalmatlanná tegye, Owen, a miszcionárius, jobban jár. Egérszerepében az írő segít rajta, az akasztja fel helyette a mesebeli csengettyűt. Mert Owen csak úgy nyerheti meg a vadak bizalmát, ha valami csodát művel, nagyobb, mint aminőre az ő istenük képes. Owennel csoda történik hát, az írő jóvoltából. Almot lát; megtudja az összeesküvést, melyet a vadak királya ellen az egyik királyfi sző. Megtudja, hogy hol találni az ellenmérget, mellyel a megmérgezett királyt az egész törzs előtt életre keltheti. Mindezt az álomkép mutatja meg neki jóelőre, hogy aztán másnap egyszerre hőssé legyen. Az álom segítségével győz s nem hitével, hiszen csodát várnak tőle, s ezt a csodát — a mentő álomkép nélkül — nem tehetné meg. Ha még epizód lenne ez a vízió, értenők. De rajta épül fel az egész regény. S ha az álom hihetetlen, hogyan vehesük komolyan az amúgy is naiv mesét? Bizony semmi értelme sem volt, hogy ezt a könyvet magyarra fordították.

Vajthó László.

Eötvös-Füzetek. I. Farkas Gyula: *Petőfi nagyból elbeszélő költeményei és forrásai.* (Az Eötvös-Kollégiumi Szövetségi Évkönyv II. évfolyamának függeléke.)

Az Eötvös-Kollégium volt tagjainak szövetsége adta ki ezt az évkönyvet, melyben érdekes jelentést találunk a fiatal egyesület 1922—23. évi élénk tevékenységéről. Kimagasló, s a nagyközönséget is méltán érdeklő mozzanatai e működésnek: Gombocz Zoltán egyetemi tanár elnöki megnyitója a hún-magyar rokonság kérdésének jelenlegi állásáról, Zemplén Géza műegyetemi tanár kísérlettel illusztrált előadása a szerves festékekről és Kodály Zoltán zeneművészeti főiskolai tanáré és zeneszerzőé a magyar népzene ős-